

Agata Łucja Bazak

SŁUŻBA DUSZPASTERSKA W GARNIZONIE STASZÓW

SŁUŻBA DUSZPASTERSKA W GARNIZONIE STASZÓW

Agata Łucja Bazak

SŁUŻBA DUSZPASTERSKA W GARNIZONIE STASZÓW

Sandomierz 2021

Na okładce:
Żołnierze II plutonu 3 kompanii 2 Pułku Piechoty Legionów
na tle ściany Domu Żołnierza. 1939 r.

Projekt okładki: Agata Łucja Bazak

© Copyright by Agata Łucja Bazak
Wszelkie prawa zastrzeżone

Zdjęcia pochodzą z archiwum domowego autorki.

Drogi Czytelniku!

Książka, którą trzymasz w dłoni, jest efektem pracy autora i wydawcy. Prosimy, abyś uszanował naszą pracę. Nie kopiuj większych fragmentów, nie publikuj ich w Internecie, szczególnie nie kopiuj i nie publikuj zdjęć. Cytując fragmenty, nie zmieniaj ich treści i podawaj źródło ich pochodzenia.

Dziękujemy.

Wydawnictwo Armoryka
ul. Krucza 16
27-600 Sandomierz
e-mail: wydawnictwo.armoryka@armoryka.pl
<http://www.armoryka.pl>

ISBN 978-83-7639-306-3

Spis treści

Wstęp.....	7
Rozdział I: Zarys historyczny duszpasterstwa wojskowego w Polsce w latach 1918-1939.....	13
Rozdział II: Organizacja duszpasterstwa wojskowego w Staszowie.....	29
Rozdział III: Święta i uroczystości religijne z udziałem żołnierzy garnizonu Staszów.....	63
Rozdział IV: Oświatowo-kulturalna działalność kapelanów w Staszowie.....	117
Bibliografia.....	131

Wstęp

Staszów w okresie międzywojennym był miastem wchodzącym w skład województwa kieleckiego i powiatu sandomierskiego oraz ważnym ośrodkiem administracyjnym, gospodarczym i handlowym. Miasto w tym okresie było również znaczącym garnizonem Wojska Polskiego. Dla potrzeb tej publikacji autorka użyła określenia garnizon, oznaczającego „część wojska przebywającą stale w mieście”¹.

W latach 1923-1939 w Staszowie stacjonował 1 batalion 2 Pułku Piechoty Legionów 2 Dywizji Piechoty Legionów. Była to jednostka wywodząca się z Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego². Składał się z dowództwa, trzech kompanii strzeleckich (po 3 plutony) i kompanii ciężkich karabinów maszynowych, taboru i służby admi-

¹ *Słownik wyrazów obcych*, red. J. Tokarski, Warszawa 1980, s. 244.

² J. Sitko, *Zarys historii wojennej 2 pułku piechoty Legionów*, Warszawa 1928; *Metryka 2 pułku piechoty Legionów*, [w:] *Księga Chwały Piechoty*, Warszawa 1939.

nistracyjnej. 2 i 3 kompania oraz 1 kompania ciężkich karabinów maszynowych szkoliły żołnierzy z przeznaczeniem do Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP), natomiast 1 kompania pełniła służbę wartowniczą i zabezpieczała działalność batalionu³.

Powierzchnia staszowskich koszar wynosiła 2 ha 59 a 63 m². Koszary składały się z dwóch budynków do zakwaterowania żołnierzy, stajni, magazynów, budynków gospodarczych, komory gazowej i ujeżdżalni. Obok koszar znajdował się plac ćwiczeń wraz z boiskiem sportowym o powierzchni 3 ha. Poza koszarami wojsko dysponowało również łaźnią (obecnie Pałac Łazienkowski) wybudowaną w 1895 r. o powierzchni 300 m² z dużym placem zwanym „Blichem”, na którym obecnie znajduje się ogród botaniczny. Plac ten służył do ćwiczeń wojskowych i sportowych. Łaźnia była tak podzielona, że miała oddzielne pomieszczenia dla oficerów i oddzielnie dla żołnierzy. W części oficerskiej znajdowała się dodatkowo sauna zwana banią. Wraz z łaźnią wybudowano z drugiej strony blichu od ulicy Krakowskiej cerkiew prawosławną, którą przebudowano po opuszczeniu wojska rosyjskiego na Dom Żołnierza. Na terenie miasta znajdowała się jeszcze wartownia i prochownia o powierzchni 52 a 5 m² oraz strzelnica elementarna – 20 ha. Teren strzelnicy był prywatny i był dzierżawiony przez wojsko. W 1928 r. władze wojskowe projektowały zbudowanie

³ T. Banaszek, *Dzieje Garnizonu Staszów w latach 1809-1975*, „Zeszyty Sandomierskie” 2012, nr 33, s. 53.

nowej strzelnicy o powierzchni 8 ha na placu ćwiczeń o powierzchni 300 ha⁴.

Należy podkreślić, że staszowski batalion jako detaszowany (odłączony) był samodzielnym pododdziałem gospodarczym. Stan batalionu wynosił 20 oficerów, 653 podoficerów i szeregowych, co w sumie stanowiło 673 żołnierzy⁵. Dowódcami batalionu byli: mjr Józef Mück, ppłk Woropaj, mjr Alfred Konkiewicz, mjr Stefan Kosina, mjr Antoni Cybulski, mjr Józef Kopecki. Do batalionu w Staszowie wcielano poborowych m.in. z województwa kieleckiego, łódzkiego oraz województw wschodnich. Przykładowo w 1936 r. wcielono z przeznaczeniem dla KOP, 298 poborowych, z czego 255 poborowych było narodowości polskiej, 33 niemieckiej, 4 żydowskiej i 6 ukraińskiej. W garnizonie działała również służba duszpasterska⁶.

Duszpasterstwo – w rozumieniu Kościoła rzymskokatolickiego – to działalność polegająca na systematycznym głoszeniu prawd wiary katolickiej oraz celebrowaniu liturgii. Termin ten oznacza także autonomiczny i odpowiednio zorganizowany obszar wypełniania misji Kościoła. Duszpasterstwo wojskowe jest jedną z form aktywności Kościoła wobec określonej grupy, realizo-

⁴ Tamże, s. 54.

⁵ Stan na dzień 15 lutego 1927 r.

⁶ T. Banaszek, *Dzieje Garnizonu...*, s. 53.

wanej przez utworzoną w tym celu instytucję – ordynariat polowy⁷.

Duszpasterstwo wojskowe w II Rzeczypospolitej stanowiło nieodłączny element życia żołnierskiego. Wywodziło się z duszpasterstwa wojsk polskich w okresie Pierwszej Rzeczypospolitej i kultywowało jego tradycję, odwołując się równocześnie do chrześcijańskiej doktryny wojny sprawiedliwej⁸.

W latach 1918-1939 w parafii pw. świętego Bartłomieja w Staszowie pracowało 3 proboszczów, 6 prefektów i 11 wikariuszy, w sumie 20 duchownych. Spośród nich, 8 pełniło także obowiązki kapelana pomocniczego w miejscowym garnizonie wojskowym. Ich zadaniem było organizowanie duszpasterstwa wojskowego i dbanie o religijne życie żołnierzy, a także praca oświatowa i kulturalna w wojsku⁹.

Przez cały okres międzywojenny kapelani garnizonu Staszów brali aktywny udział w życiu religijno-patriotycznym regionu. Duszpasterstwo wojskowe miało duży wpływ zwłaszcza na żołnierzy pochodzenia chłopskiego,

⁷ A. Dzięga, *Funkcje duszpasterstwa wojskowego*, [w:] *Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich*, red. J. Ziółek, et al., Lublin 2004, s. 11.

⁸ M. Przybylski, *Duszpasterstwo księży diecezjalnych oraz kapelanów wojskowych w latach 1919-1939 na terenie Okręgu Korpusu nr VII*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Bohdana Lapisa, Poznań 2014, s. 257.

⁹ A. Bazak, *Staszowscy duszpasterze w okresie międzywojennym*, Sandomierz 2020, s. 10-11.

natomiast pogadanki i kazania księży znacząco uzupełniały pracę oficerów oświatowych. Kapelani przewodniczyli również w różnych rytuałach, ceremoniach i obrzędach wojskowych. Sprawowali posługę przy chorych i zmarłych. Błogosławili broń, budowle wojskowe, pomniki, tablice, pomieszczenia¹⁰.

Trudno jednoznacznie ocenić poziom religijności żołnierzy-katolików służących w 1 batalionie 2 Pułku Piechoty Legionów. Nie precyzowały tego żadne raporty. Dostępne źródła pozwalają ocenić jedynie, że żołnierze licznie uczestniczyli w praktykach religijnych organizowanych w wojsku.

Autorka niniejszego opracowania wzięła za przedmiot badań działalność księży kapelanów wyznania rzymskokatolickiego w 1 batalionie 2 Pułku Piechoty Legionów, którzy równocześnie w latach 1923-1939 pracowali w parafii pw. świętego Bartłomieja w Staszowie. Tematyka omówiona w książce nie była dotąd przedmiotem szczegółowych badań naukowych. Obecny stan badań nad duszpasterstwem wojskowym II RP jest niewielki. W literaturze przedmiotu problem ów traktowany jest przeważnie marginesowo.

Do podstawowych materiałów źródłowych, na których oparto tę publikację, należą w większości dotąd niepublikowane materiały przechowywane w Archiwum Diecezjalnym w Sandomierzu zgrupowane w zespole

¹⁰ B. Stanaszek, *Duchowieństwo diecezji sandomierskiej w latach 1918-1939*, Lublin 1999, s. 113.

Kurii Diecezjalnej Sandomierskiej. Wykorzystane zostały akta personalne poszczególnych księży pracujących w parafii Staszów, jak również akta dotyczące tejże parafii i dekanatu staszowskiego. Charakter pomocniczy miały zbiory zgromadzone w Archiwum Państwowym w Kielcach i w Sandomierzu. Przechowywane tam akta dotyczą działalności społeczno-politycznej księży oraz nadzoru nad instytucjami i stowarzyszeniami kościelnymi. Obok materiałów archiwalnych duże znaczenie miały także źródła drukowane, szczególnie w „Kronice Diecezji Sandomierskiej”. Niezastąpione okazały się katalogi duchowieństwa i parafii oraz niektóre tytuły prasy regionalnej, w tym czasopismo „Ziemia Sandomierska”. Oprócz źródeł istotne dla tematu publikacji były również opracowania zwarte i artykuły, zwłaszcza w bardziej ogólnym ujęciu podjętej problematyki. Ponadto wykorzystane zostały akta normatywne dotyczące ustawodawstwa wojskowego, regulaminy, instrukcje i wytyczne. Omówione zagadnienia wzbogacone zostały dokumentacją zdjęciową.

Autorka ma nadzieję, że książka ta przyczyni się do wzrostu wiedzy o historii Staszowa, w tym historii 1 batalionu 2 Pułku Piechoty Legionów.

Agata Łucja Bazak

Rozdział I

Zarys historyczny duszpasterstwa wojskowego w Polsce w latach 1918-1939

Służba w odrodzonym Wojsku Polskim nie należała do łatwych. Wyniszczonej wojną kraj nie mógł zapewnić armii normalnego zaopatrzenia. Brakowało żywności i podstawowych elementów wyposażenia osobistego żołnierza. Armia cierpiała także na brak kadry oficerskiej przygotowanej do podjęcia tak potrzebnej i trudnej zarazem pracy oświatowej i wychowawczej z żołnierzami¹¹.

Doświadczenia polskich formacji wojskowych z okresu I wojny światowej wskazywały, jak bardzo znaczący jest wpływ kapelanów na morale żołnierzy. Było zatem sprawą oczywistą, że władze wojskowe zechcą wykorzystać do pracy oświatowo-wychowawczej księży kapelanów, którzy dzięki swemu wykształceniu, autoryte-

¹¹ T. Płoski, *Struktura prawno-organizacyjna duszpasterstwa wojskowego w II Rzeczypospolitej*, „Prawo Kanoniczne” 2002, t. 45, nr 3-4, s. 243.

towi, umiejętności nawiązywania kontaktu z wiernymi i całej bogatej tradycji oddziaływania Kościoła na społeczeństwo w duchu patriotycznym, mogą stanowić dla kadry cenną pomoc w procesie wychowania żołnierzy¹².

Wśród czynników, które zadecydowały o pracy kapelanów w II Rzeczypospolitej, należy wymienić przede wszystkim: lęk części młodzieży, zwłaszcza chłopskiej, przed służbą wojskową, bardzo niski poziom wykształcenia rekrutów, religijność cechująca ogromną większość szeregowych żołnierzy oraz brak kadry do pracy oświatowo-wychowawczej w wojsku. W takich to warunkach powstawało duszpasterstwo odrodzonego Wojska Polskiego. Należy tutaj zaznaczyć, że wśród społeczeństwa, wojskowych i polityków dominowało przekonanie, zrodzone z wyznawanej wiary, narodowych tradycji i doświadczeń wojny, że armii polskiej niezbędna była odpowiednio rozbudowana służba duszpasterska¹³.

Dlatego też już 9 listopada 1918 r. powołany został przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Konsystorz Polowy i stanowisko naczelnego kapelana wojsk polskich. Do Konsystorza, jak podaje bp T. Płoski, kierowano wszystkie sprawy dotyczące „administracji duchownej” w wojsku. Zajmował się on zaopatrywaniem kapelanów w paramenty liturgiczno-kościelne, organizacją służby duszpasterskiej, przeprowadzaniem ewidencji

¹² Tamże.

¹³ J. Odziemkowski, *Służba duszpasterska Wojska Polskiego 1914-1945*, Warszawa 1998, s. 46-47.

księży pracujących na stanowiskach kapelanów wojskowych. Natomiast kwestie związane z czynnościami duszpasterskimi tj. nabożeństwa, śluby, pogrzeby itp. należały do duszpasterzy poszczególnych garnizonów i jednostek wojskowych¹⁴.

W wyniku prac Konsystorza ogłoszone zostało 18 stycznia 1919 r. rozporządzenie Naczelnego Wodza ustanawiające porządek hierarchiczny duchowieństwa w Wojsku Polskim. Na jego czele stał biskup polowy, któremu podlegali: naczelný kapelan – zastępcą biskupa polowego, dziekani Okręgów Generalnych i dziekan Marynarki Wojennej, proboszczowie dywizji, kapelani pułków lub równoznacznych oddziałów wojskowych¹⁵.

W toku dalszych działań w dniu 5 lutego 1919 r. ustanowione zostało przez papieża Benedykta XV, Biskupstwo Polowe, które w sprawach duchownych zależne było od Stolicy Apostolskiej, a w sprawach wojskowo-administracyjnych podlegało Ministrowi Spraw Wojskowych. Natomiast Konsystorz Polowy nazwany został Kurią Polową Wojsk Polskich¹⁶.

Pierwszym biskupem polowym mianowany został ks. dr Stanisław Gall – biskup pomocniczy warszawski¹⁷. Jedną z pierwszych jego czynności było wezwanie

¹⁴ T. Płoski, *Struktura prawno-organizacyjna...*, s. 244.

¹⁵ *Dekret Naczelnego Wodza Wojsk Polskich o porządku hierarchicznym duchowieństwa w Wojsku Polskim*, „Dziennik Rozkazów Wojskowych” 1919, nr 10, poz. 373, s. 254.

¹⁶ *Protokół ze Zjazdu Biskupów Polskich 27-29 VIII 1919 r.*, Archiwum Kurii Siedleckiej, Zjazdy księży biskupów, t. 1, s. 14.

przedstawicieli duchowieństwa wojskowego wszystkich byłych formacji, byłych armii i byłych zaborów na wspólną konferencję. Zjazd ten odbył się 18 lutego 1919 r. w Warszawie i pozwolił zorientować się w najpilniejszych potrzebach duszpasterstwa wojskowego¹⁷.

Pierwszy biskup Wojsk Polskich skierował 22 lutego 1919 r. odezwę do wojska, w której napisał: *W imię Boże rozpoczynam swe pasterzowanie nad wami, rozpoczynam w imię Jezusa Chrystusa <<bo nie masz w żadnym innym zbawienia>> (Dz 4, 12) i w imię Maryi, Matki Bożej, Królowej Korony Polskiej. W imię Jezusowe i w imię Maryi wojsko polskie przez wieki broniło chrześcijaństwa, broniło ziemi Ojczystej już to w zwycięskich bitwach pod Chocimiem i Wiedniem, już to w klęskach Warny i Cecory.*

Polska była obroną chrześcijaństwa, a murem bywały piersi polskiego żołnierza, o które odbijały się zapędy wrogów chrześcijaństwa i cywilizacji.

Takiej tradycji szczytnej i wielkiej jesteście wy spadkobiercami, wy, mówią, polscy żołnierze odrodzonej, zjednoczonej, niepodległej Ojczyzny.

Dziś wy z kolei stajeście się owym żywym murem przed wrogiem, który ze Wschodu i z Zachodu niesie zniszcze-

¹⁷ T. Sitkowski, *Sp. Arcybiskup Stanisław Gall*, „Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej” [dalej WAW] 1947, nr 5, s. 122-123.

¹⁸ „Rozkaz Wewnętrzny do Duchowieństwa Wojskowego Wojsk Polskich” [dalej RW] 1919, nr 6, § 1.

nie i zagładę wiary świętej i cywilizacji. Wasze ręce mają go wstrzymać, o wasze piersi ma się rozbić.

Weźcie, drodzy moi, weźcie w rękę krzyż Chrystusowy, a w sercu swym krzewcie miłość Bożą, <<przyodziejcie członki wasze – jak mówi Apostoł – zbroją sprawiedliwości Boga>> (Rz 6, 13), a będziecie niezwykłymi.

Z miłością Boga łączcie miłość bliźniego, która się zamyka we wzniostej, bohaterskiej miłości, bo te dwie miłości ściśle się ze sobą łączą i jedna z drugiej wypływa, dobry żołnierz kocha Boga, kocha Ojczyznę.

Miłujcie wiarę naszą świętą rzymskokatolicką, w której od wieków wzrósł nasz naród. Ona, ta wiara nasza święta, krzepiła serca naszych praojców w bojach, ona po dziś dzień daje moc duchową, napawa męstwem w niebezpieczeństwie, koi w cierpieniu nadzieją nieśmiertelnej zapłaty w niebie.

<<Obleczcie się tedy w zbroję światłości, obleczcie się w Pana Jezusa Chrystusa>> (Rz 13, 12, 14) – jak mówi Apostoł, to jest wyrażajcie Jezusa uczynkami swymi, aby Jego świętość, Jego wstrzemięźliwość, czystość, miłość w was się odbijały.

<<Obleczcie się w zbroję światłości, weźcie tarczę wiary i przyłbicę zbawienia i miecz ducha>> (Ef 6, 17).

Niech z wami będzie Jezus i Maryja, rycerze mili, niech waszym hasłem będzie Jezus i Maryja, niech wa-

szym zwycięstwem będzie Jezus i Maryja. Błogosławieństwo Boga Najświętszego niech na was spłynie. Amen¹⁹.

W osobnym liście biskup polowy wezwał księży kapelanów do gorliwości, aby w przełomowych czasach *żołnierza uchronić i zabezpieczyć od wpływów bezbożnych i wywrotowych, które nań czyhać mogą*. Podkreślił potrzebę szczególnej opieki nad rannymi i katechizacji żołnierza²⁰.

Kapelani musieli odznaczać się wysokimi walorami moralnymi, patriotyzmem, jasnością argumentacji, posiadać umiejętności szybkiego reagowania na nieoczekiwane zdarzenia. Tylko kapelan skupiający w sobie te cechy mógł osiągnąć pożądane efekty wychowawcze i wpływać na postawę żołnierza własnym przykładem²¹.

Obok kapelanów zawodowych, podejmujących służbę stałą, przewidziano także instytucję kapelanów pomocniczych, którzy powoływani byli w garnizonach liczących co najmniej tysiąc ludzi, szpitalach wojskowych na minimum dwieście łóżek lub epidemicznych na sto łóżek. Mianował ich i zwalniał biskup polowy w porozumieniu z właściwymi władzami diecezjalnymi lub zakonnymi i Ministrem Spraw Wojskowych²².

¹⁹ RW 1919, nr 5.

²⁰ T. Jachimowski, *Pierwszy Biskup Polowy Wojsk Polskich*, WAW 1947, nr 6, s. 264.

²¹ J. Odziemkowski, B. Spychała, *Duszpasterstwo wojskowe w drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1987, s. 43.

²² T. Płoski, *Struktura prawno-organizacyjna...*, s. 246.

Do zadań kapelanów oprócz typowo duszpasterskich należały również zadania oświatowo-wychowawcze. Wymagały tego żywotne interesy armii borykającej się z brakiem kadr, niechęcią poborowych do służby woj-skowej i ich niskim poziomem wykształcenia. Obok pra-cy duszpasterskiej kapelani zostali obarczeni współod-powiedzialnością za utrzymanie wysokiego morale woj-ska, szerzenie oświaty i wychowanie żołnierza na lojal-nego obywatela państwa²³.

Obowiązkiem każdego kapelana było prowadzenie kancelarii oraz wysyłanie miesięcznych sprawozdań o przebiegu pracy. Ponadto prowadził on metryki śmier-ci i pogrzebów wojskowych w tych oddziałach i zakła-dach do których został przydzielony²⁴.

Kapelanów wojskowych wszystkich wyznań obowią-zywały te same co oficerów innych służb przepisy doty-czące oddawania honorów. Podlegali oni tym samym przepisom dyscyplinarnym co oficerowie, a równocze-śnie jako kapłani, przepisom wynikającym z prawa ka-nonicznego. W sprawach duszpasterskich podlegali bi-skupowi polowemu, a w sprawach administracyjno-woj-skowych dowódcy oddziału, do którego zostali przydziele-ni. Władza dyscyplinarna nad kapelanami, z wyjątkiem spraw związanych z przestrzeganiem przez nich przepisów

²³ Tamże.

²⁴ „Dziennik Rozkazów Ministra Spraw Wojskowych” 1920, nr 1, poz. 13, s. 8-9.

wojskowo-administracyjnych, należała do ich zwierzchników duchownych²⁵.

Status biskupa polowego i podległego mu duchowieństwa ostatecznie sprecyzowała Ustawa o duchowieństwie katolickim Wojsk Polskich z października 1919 r. Organem wykonawczym biskupa polowego została Kuria Biskupia Wojsk Polskich, która pełniła również funkcję łącznika z odpowiednimi agendami Sztabu Generalnego w zakresie organizacji, mobilizacji, zaopatrzenia i ewidencji personalnej²⁶.

Organem urzędowym był „Rozkaz Wewnętrzny do Duchowieństwa Wojskowego Wojska Polskiego”, zmieniony w 1936 r. na „Rozkaz Wewnętrzny Biskupa Polowego do Katolickiego Duchowieństwa Wojskowego w Polsce”. Natomiast organem prasowym, ukazującym się od października 1920 r. był „Rycerz Polski”. Kuria przygotowywała także druk modlitewników dla żołnierzy oraz ulotki o treści religijno-patriotycznej. Ponadto dekretem z dnia 14 kwietnia 1926 r. erygowany został Sąd Biskupi Wojsk Polskich²⁷.

W 1921 r. Kurie Biskupią Wojsk Polskich podporządkowano bezpośrednio Ministrowi Spraw Wojskowych. Stosownie do podziału kraju na dziesięć Okręgów Generalnych (później Okręgów Korpusów), katolicka służba duszpasterska została podzielona na dziesięć dekanatów,

²⁵ T. Płoski, *Struktura prawno-organizacyjna...*, s. 247.

²⁶ RW 1920, nr 9, § 4.

²⁷ T. Płoski, *Struktura prawno-organizacyjna...*, s. 248.

które odpowiadały okręgom. Każdy dekanat posiadał trzy rejony duszpasterskie pokrywające się terytorialnie z zasięgiem poszczególnych dywizji piechoty. Na czele dekanatu stał dziekan okręgowy, jako szef duszpasterstwa Okręgu Korpusu wyznaczony przez biskupa polowego²⁸.

Warto zaznaczyć, że garnizon Staszów należał do Dowództwa Okręgu Korpusu nr X – dekanat Przemyśl, z rejonem duszpasterskim w Kielcach²⁹.

Obowiązki i prawa dziekana określone zostały w instrukcji przyjętej na zjeździe dziekańskim w dniu 6 lutego 1923 r. w oparciu o przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące dziekanów i wydane przez Ministerstwo Spraw Wojskowych przepisy wojskowe. W lipcu 1922 r. ukazał się również dekret o ustaleniu nazw stopni duchowieństwa wojskowego, które należało do korpusu oficerskiego, posiadało jednak odrębną tytulaturę odpowiadającą stopniom oficerskim: biskup polowy odpowiadał stopniowi – generała dywizji, dziekan generalny – generała brygady, dziekan – pułkownika, proboszcz – podpułkownika, starszy kapelan – majora, kapelan – kapitana³⁰.

W 1921 r. Minister Spraw Wojskowych na wniosek biskupa polowego i sekcji Wyznań Niekatolickich wydał

²⁸ Tamże, s. 250.

²⁹ J. Odziemkowski, B. Spychała, *Duszpasterstwo wojskowe...*, s. 83-84.

³⁰ *Dekret o ustaleniu nazw stopni duchowieństwa wojskowego*, „Dziennik Rozkazów Ministra Spraw Wojskowych” 1922, nr 32, poz. 463.

rozkaz ustalający porządek nabożeństw i praktyk religijnych w siłach zbrojnych³¹. Każdy dzień rozpoczynał się dla żołnierzy wyznań chrześcijańskich wspólną modlitwą. Odmawiano *Ojcie nasz*, *Zdrowaś Maryjo*, *Wierzę w Boga* i śpiewano *Kiedy ranne wstają zorze*. Wieczorem po capstrzyku, odmawiano *Anioł Pański* i *Wieczny odpoczynek*. Modlitwę kończyło odśpiewanie pieśni *Wszystkie nasze dzienne sprawy*. W czasie odmawiania modlitw żołnierze wyznań niekatolickich mieli prawo zachowywać się zgodnie z przepisami swojego obrządku. Ponadto w każdą niedzielę i święto żołnierze uczestniczyli we Mszy świętej. Po kazaniu śpiewano dwie zwrotki *Boże coś Polskę*. Jeśli nabożeństwo katolickie połączone było z paradą wojskową, brali w niej udział wszyscy żołnierze danego pododdziału, bez różnicy wyznań. Rozkaz nakazywał także zapewnienie żołnierzom możliwości odbycia spowiedzi adwentowej i wielkanocnej. Zasady przyjęte w 1921 r. utrzymywały się z niewielkimi zmianami do wybuchu II wojny światowej³².

Stosunek państwa do Kościoła i innych wyznań religijnych regulowały w okresie II Rzeczypospolitej ustawy konstytucyjne z 1921 i 1935 r. wraz z aktami wykonawczymi, natomiast stosunek państwa do Kościoła katolickiego we wszystkich trzech obrządkach określał

³¹ *Praktyki religijne w wojsku*, „Dziennik Rozkazów Ministra Spraw Wojskowych” 1921, nr 26, poz. 523.

³² J. Odziemkowski, *Służba duszpasterska...*, s. 75.

Konkordat z 1925 r. i inne akty prawne wydane po jego ratyfikacji³³.

Poza tym 27 lutego 1926 r. dekretem na pięć lat zatwierdzony został przez nuncjusza apostolskiego w Polsce, Statut Duszpasterstwa Wojskowego w Wojsku Polskim³⁴, który w 1930 r. został przedłużony na następne 5 lat³⁵.

Status prawny katolickiego duszpasterstwa wojskowego regulowało także rozporządzenie prezesa Rady Ministrów oraz ministrów spraw wojskowych, spraw wewnętrznych, wyznań religijnych i oświecenia publicznego w postaci wydanego 26 listopada 1926 r. Regulaminu Służby Duszpasterstwa Wojskowego³⁶.

W 1937 r. ukazało się ostatnie przed wybuchem II wojny światowej rozporządzenie regulujące sytuację kapelanów wojskowych. Na podstawie dekretu prezydenta RP z 12 marca 1937 r. o służbie wojskowej oficerów, duchowieństwo wojskowe otrzymało stopnie oficerskie. Zgodnie z dekretem oficerów mianował na poszczególne stopnie podczas pokoju prezydent RP na wniosek Ministra Spraw Wojskowych, a w czasie wojny naczelny wódz. Kapelani prowadzili także posługę duszpasterską w wojskowych zakładach leczniczych oraz

³³ T. Płoski, *Struktura prawno-organizacyjna...*, s. 252.

³⁴ Dz. U. R. P. 1926, nr 124, poz. 714.

³⁵ J. Odziemkowski, B. Spychała, *Duszpasterstwo wojskowe...*, s. 113-114.

³⁶ Z. Waszkiewicz, *Duszpasterstwo w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Toruń 2000, s. 112.

w więziennictwie wojskowym. 1 czerwca 1923 r. Kuria Polowa Wojsk Polskich objęła także zarząd nad 15 cmentarzami garnizonowymi³⁷.

Warto również wspomnieć, iż w wojsku działało duszpasterstwo wyznań niekatolickich. 1 czerwca 1927 r. Wydział Wyznań Niekatolickich otrzymał nazwę Biura Wyznań Niekatolickich Ministerstwa Spraw Wojskowych. Na jego czele stał szef zatrudniony na etacie generała. W miejsce istniejących od 1919 r. Głównych Wojskowych Urzędów Duszpasterskich utworzono wydziały wyznaniowe, których podległość i zakres obowiązków były takie same jak rozwiązanych urzędów. Wreszcie 15 lutego 1935 r. rozkaz Ministerstwa Spraw Wojskowych zmienił nazwę Biura Wyznań Niekatolickich Ministerstwa Spraw Wojskowych na Biuro Wyznań Niekatolickich, zaś Główny Urząd Duszpasterski zmieniły nazwy na Główny Wojskowy Urząd Duszpasterski. W tym stanie Biuro Wyznań Niekatolickich przetrwało do wybuchu wojny³⁸.

Każdego roku dowódcy jednostek wojskowych otrzymywali przygotowany przez Wydział Wyznań Niekatolickich (następnie Biuro) kalendarz świąt wyznań, razem ze wskazówkami co do stosowania zwolnień ze służby. Opracowane zostały odrębne teksty roty przysięgi dla: chrześcijan wszystkich obrządków, niechrześcijan oprócz muzułmanów, ewangelicznych chrześcijan oraz

³⁷ T. Płoski, *Struktura prawno-organizacyjna...*, s. 261.

³⁸ Tamże, s. 263.

baptystów i sekt pokrewnych, bezwyznaniowców (niewierzących). Tekst zasadniczy, wymieniający obowiązki żołnierza, pozostawał bez zmian, różnice polegały na zmianie pierwszych i ostatnich słów roty przysięgi, przywołujących imię Boże. Przysięgę odbierali kapelani danych wyznań, a od niewierzących i żołnierzy, którzy nie mieli kapelana swego wyznania w wojsku – dowódcy jednostki³⁹.

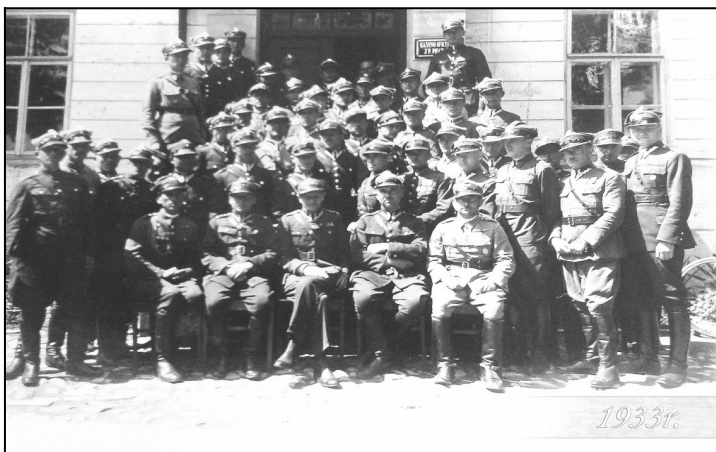
Kapelani wszystkich wyznań składali naczelnym kapelanom miesięczne i kwartalne sprawozdania ze swoich posług duszpasterskich. Obok spraw dotyczących służby duszpasterskiej wiele miejsca zajmował w nich opis obchodów świąt narodowych i wojskowych, wygłaszanych kazań i pogadanek, przebiegu kontaktów z dowódcami jednostek i oddziałów. Naczelnik kapelani składali na ręce szefa Wydziału Wyznań Niekatolickich (później Biura) sprawozdania roczne zawierające zsumowanie informacji napływających od kapelanów, aktualną obsadę stanowisk, ocenę pracy duszpasterskiej, wychowawczej oraz napotkane trudności⁴⁰.

³⁹ J. Odziemkowski, B. Spychała, *Duszpasterstwo wojskowe...*, s. 195-197.

⁴⁰ J. Odziemkowski, *Służba duszpasterska...*, s. 111-112.

Oficerowie Wojska Polskiego. 1928 r.

*2 Pułk Piechoty Legionów Polskich.
Uczestnicy ćwiczeń wojskowych w Sandomierzu. 1933 r.*

*2 Pułk Piechoty Legionów Polskich.
Uczestnicy ćwiczeń wojskowych w Sandomierzu. 1935 r.*

*2 Pułk Piechoty Legionów Polskich.
Uczestnicy ćwiczeń wojskowych w Sandomierzu. 1935 r.*